

הלכות שבת סימן רמב

ביאורים ומוספים

סימן רמב

להזהר בכבוד שבת

[משנ"ב ס"ק א]

מקרא קדש וגו' (וכו, ב'סבות נקטה) וכו', בענג אכילה ושתייה (וכו, ונצול משעבוד מלכותה).

1) ולענג האיסור להתענות בשבת, כתב בביה"ל לקמן (סי' רפח ס"א ד"ה אסור) שיש סוברים שהוא מדרבנן, ויש סוברים שהוא מן התורה שנאמר 'אכלוהו היום' (ומימ האיסור להתענות בשבת ער חצות, כתב שם שלכל הדעות אינו אלא מדרבנן). דעת הרמב"ם (פ"א מהל' שבושת ה"ז, שאיסור תענית בשבת הוא מן התורה, למדת שלענג דין 'ענג שבת', כתב בביה"ל לקמן (סי' רנ ס"א ד"ה ישכים) שדעת הרמב"ם (פ"ל מהל' שבת ה"א) שאינו אלא מדרבנן (ודבריו הם שלא כמו שכתב בשו"ת חת"ס אריח סי' קסח).

2) ובגד שאין ענג בלבושתו, כגון בגד שקשה ללבושו מחמת החום, הובא בשם החזו"א (חוט שני ח"א פ"א ס"ק ב) שאין בלבושתו משום 'כבוד שבת', שכל שאינו בכלל 'ענג שבת' אינו בכלל 'כבוד שבת'. וביאר הגרי"ג קרליץ (שם) כוונתו, שכשאינו לובש בגד זה משום שאין לו ענג בלבושתו, אינו פוגם בכבוד השבת, ומימ שכלבושו, ודאי שמקיים בזה 'כבוד שבת'.

3) ומי שהענג שלו הוא לא לאכול, כגון שמשער שהואוכל יזיק לו, כתב השר"ע לקמן (סי' רפח ס"ב) שלא יאכל, והוסיף המשנ"ב שם (ס"ק ג), שכמעט קרוב הדבר לאיסור.

וכן אכילת חמין, שכתב הרמ"א לקמן (סי' רנו ס"ח) שהיא בכלל כבוד וענג שבת (הוסיף שם, שכל האוסר לאכול חמין בשבת, יש לחוש שמא אפיקורס הוא, שהרי אינו מאמין בדברי חכמים שאמרו שמצוה לכבד ולענג את השבת באכילת חמין), מימ לגבי מי שאכילת החמין מזיקה לו, כתב המשנ"ב שם (ס"ק מח) שמוותר לו לאכול אוכל צונן. וכן מי שרגיל בשנת הצהרונים, כתב הרמ"א לקמן (סי' רצ ס"א) שלא יבטלה בשבת משום שענג הוא לו, והוסיף המשנ"ב שם (ס"ק ג), שמימ לא ירבה בשינה יותר מידי משום ביטול תורה.

וכן הנאת הנפש, כגון הלומד תורה ונהנה מלימודה, דעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני ח"א פ"א שעה"צ ס"ק יב) שגם היא בכלל 'ענג שבת'.

4) ובטעם הדבר כתב הבית יוסף בשם מהר"י אבהו, שהוא מידה כנגד מידה, שכיון שמפזר מצות לעצור שבת בלא שיעור, נותנים לו נחלה בלא שיעור, וכיון שמקבל עליו של שבת, מעבירים ממנו על מלכויות.

[משנ"ב שם]

כפי יקל' (5) וכו', ולא בקפא דהקפא (6) וכו', שלש סעודות וקפא דהקפא (7) וכו', על-קל-פנים (8).

5) ומימ אכילת פת בג' סעודות, כתב לקמן (סי' רנד ס"ק לג) שהיא מחריבת יותר מאכילת תבשילין.

המצוה לשתות יין מדין 'ענג שבת', כתב לקמן (סי' תקט ס"ק יא) שהוא מלמד שתיית היין שבקידוש.

וראה עוד מה שכתבנו לקמן (סי' רנ ס"ק ו) לענין עצם החיוב לשתות יין ולאכול בשר בשבת.

6) אמנם בשביל נר שבת, כתב השר"ע לקמן (סי' רסג ס"ב) שצריך לחזר על הפתחים, וביאר המשנ"ב שם (ס"ק י), מפני שגם שבת הוא עיקר ענג סעודת שבת (והוסיף בביה"ל שם ד"ה על הפתחים) שהוא הדין שצריך למכור את כסותו בשביל זה, ואם יש לו מצות כד לקנות ג' סעודות בעצמו, משמע בביה"ל שם (סוף ד"ה אין לו) שהם קודמים לקניית נר של שבת.

7) ושיעור אכילת פת בשתי הסעודות הראשונות, כתב בביה"ל לקמן (סי' רסג ס"ב ד"ה אין לו), שהוא כדי שביעה כשהוא רעב, ובסעודה

שלישית, השיעור הוא קצת יותר מכביצה. ובטעם הדבר שאין די באכילת כביצה, כתב לקמן (סי' רצא ס"ק ב) שאכילת כביצה נחשבת אכילת ארע', ואינה נחשבת כסעודה. ואם אינו יכול לאכול פת בשיעור כזה, כתב (שם) שדי באכילת כזית.

המקור לחיוב ג' סעודות בשבת, כתב לקמן (שם ס"ק א) שהוא מפרשת אכילת המן בשבת, שכתוב שם ג' פעמים 'ידום'. ומטעם זה כתב שם (ס"ק כו), שנשים חייבות בג' סעודות בשבת כאנשים, שהרי אף הן היו בנס אכילת המן, ועוד, שלכל מצוות השבת דרשו נשים לאנשים.

8) וכן נר לשבת, כתב הגרי"ח קניבסקי (שו"ת הלכות סי' רסג סי' שחייבים הנבאים לתת לו).

[שעה"צ ס"ק א]

וכביית' יוסף סימן תפז, דלדידהו הוא מדברי סופרים (9).

9) וכן משמע מסתימת השר"ע לקמן (סי' רצא ס"ג), לענין מי שאין ידו משגת לקנות יין לקידוש הלילה וגם צרכי סעודה, שיון לקידוש קודם לצרכי הסעודה, וביאר המשנ"ב שם (ס"ק ז), שקידוש עיקר מן התורה ואילו צרכי סעודה אינם אלא מדברי קבלה. אמנם, בביה"ל לקמן (סי' רנ ס"א ד"ה ישכים) כתב, שיש הפוסקים שאף לדעת הסוברים ש'ענג שבת' הוא מדברי קבלה, מימ חיוב הסעודה בשבת וכן חיוב הכנתה מבעוד יום הם מן התורה.

ולענין מוהל שהחמן לעשות ברית בשבת בעיר אחרת, ואם יסע לשם יתבטל ממצות 'ענג שבת', כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' לה) שכיון שלדעת כמה פוסקים 'ענג שבת' אינו אלא מדרבנן, דוחה מצות מילה שהיא מן התורה את מצות 'ענג שבת' שהיא מדרבנן. עוד צידד שם (ח"ב סוף סי' עה), שאפילו תינקות של מחללי שבת בפרהסיא, שיש לדון אם מצות מילתם דוחה שבת, מימ כיון שנהגו למולם בשבת, דוחה מצות מילתם את מצות 'ענג שבת', לפי שיש לחשוש שאם לא יעשה כן, יגרום הדבר לחטואים לבטל מצות מילה בזמנה, שיאמרו התיירו פרושים את הדבר.

[משנ"ב ס"ק ב]

שלא יפחת משני תבשילין (10) וכו', ככל סעודה משלש סעודות דגים (11) וכו', מקמו שתייה מקדם (12) וכו', ואחד קנה מקדם, מתרין (13).

10) ובטעם הדבר ביאר הגרי"ג קרליץ (חוט שני ח"א פ"ד בריה שני תבשילים לסעודת שבת), שסעודה עם שני תבשילין נחשבת כסעודה חשובה, שהרי מטעם זה אסור לאכול בערב תשעה באב בסעודה המפסקת שני תבשילין. והוסיף שם, שלפי זה אפילו ביצה מבושלת או ירק שנאכל כמות שהוא חי ובישלוהו, נחשבים גם הם כתבשיל לענין סעודת שבת. ולפי טעם זה משמע שבכל סעודה צריך שני תבשילין, אמנם בוודו (פ' בראשית דף מח, ב) שהוא מקור דברי המשנ"ב כמובא בשעה"צ ס"ק ח) משמע, שצריך שני תבשילין לשתי הסעודות, והיינו תבשיל אחר לכל סעודה.

ושיעור כל תבשיל משני התבשילין, דעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני שם) שהוא במשהו. וכשחל ראש חודש בשבת, כתב לקמן (סי' תיש ס"ק ב) שהמדקדקים נוהגים להוסיף מאכל אחד יותר ממה שנוהגים בכל שבת, כדי שיהיה כבוד ראש חודש ניכר.

11) ובטעם הדבר כתב בביה"ל (ד"ה זכר), ששבת בראשית היא דוגמת שבת שלעתיד לבא, שבה יאכלו הצדיקים מסעודת ליתן.

12) ובטעם הדבר כתב שם, שעל הידור מצוה צריך לשלם עד שליש ממחיר המצוה עצמה, אכן השר"ע דרב (ק"יא ס"ד) כתב, שכיון שאכילת דגים בשבת אינה אלא הידור מצוה ולא המצוה עצמה, אי"כ יש לעשות תקנה שלא יקנו אפילו אם הוסיפו על המקח פחות משליש.

13) ואם תיקנו שגם מי שיש לו דגים לא יאכלם בשבת, כתב הכף החיים (ס"ק טו) שאסור לו לאוכלם.

ולענין דבר מאכל שבית דין תיקנו לאוסרו באכילה, יש לאדם בביתו

מילואים

הלכות שבת סימן רמב

המשך מעמוד ב

קודם שקיעת החמה, זמן התשלום הוא ביום עד שקיעת החמה. ואם בעל הבית קיבל עליו שבת מבעוד יום, דעת הגרי"ח קניבסקי (מלכים אמנו"ך פ"ג הע' ט) שיכול הוא להקנות את המעות לפועל מבעוד יום בקנין חצר ואגב, או בקנין אודיתא, דהיינו שיודה בפני שני עדים שמעות אלו הן של הפועל, ויקיים בזה מצות 'ביומו תתן שכרו', ולמרות שאסור להקנות בשבת, מימ לצורך מצוה מותר, כמבואר בשו"ע לקמן (סי' תמד ס"ד) ובמשני"ב שם (סי' טז).

16 משמע שבלא זה היתה מצות עשה של 'עונג שבת' דוחה את הלאו של 'בל תלין', למרות שבזמן שעובר על הלאו עדיין אינו מקיים את מצות 'עונג שבת' (מלכים אמנו"ך שם).

17 ואפילו אם יש לו רק דברי מאכל העומדים למכירה, כתב בספרו אהבת חסד (שם ס"ז) שנחשב כמי שיש לו, וחיוב למוכרם כדי לשלם את שכר הפועל.

מאותו המאכל עד מלפני התקנה, כתב הרא"ש (חולין פ"א סי' כג) שדין אכילתו תלוי בספק הגמרא שם.

ביה"ד ר"ה לכבד

שקנו לו היום"ט (14) וכו', קדי לקים מה שקרויב "ביומו תתן שכרו" (15) וכו', ודחי לא תעשה וקשה"ט (16) וכו', דאינו עובר ק"ל תלין"ט.

14 משמע שאם לא תבעו, אף על פי שכבר גמר הפועל את מלאכתו, יכול בעל הבית לקנות במעותיו צרכי שבת. אמנם בספרו אהבת חסד (ח"א פ"ט אות ט) כתב, שיש לבעל הבית להזהר שלא להוציא מעותיו לסחורה לאחר שגמר הפועל את פעולתו, ואף על פי שלא תבעו הפועל. ובטעם הדבר כתב שם (נתיב החסד סי' כד-כה), שחיוב מצות עשה של 'ביומו תתן שכרו' חל מיד עם גמר הפועל, ולמרות שעדיין לא תבעו, מימ בודאי יתבענו קודם שיעבור הזמן.

15 ואף על פי שזמן התשלום על פעולת יום הוא בלילה ולא ביום, כתב בספרו אהבת חסד (שם ס"ב) שבערב שבת שהמנהג הוא לפסוק ממלאכה

הלכות שבת סימן רמב

המשך מעמוד 4

עד כתב שם, שהטעם השני לא נאמר אלא על המנהג ללוש בערב שבת, ולא על המנהג ללוש בערב יום טוב, ולפי דבריו, המנהג ללוש בערב יום טוב הוא לאו דוקא ביום, אלא הוא הדין בלילה שלפניו.

משני"ב סי' ז

ואף זה מקשה הקשור בין דפי העשה"ט.

33 והוא הדין שאר תבשיל שיש אוכל בין דפי עיסתו, דעת הגר"ח שייברג (חידושי בתרא) שהוא בכלל מנהג זה.

ביה"ד ר"ה והוא

דמקטינים קנה כבוד שקת"ט.

34 ודוקא בזמנם, שהיו אופים במאפיה לחם לשבת כמו ליום חול, אבל בזמננו שאופים חלות מיוחדות לשבת, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"ז תשובה א) שאין זה מחסר בכבוד השבת. דעת הגרי"ש אלישיב (הלכות שבת בשבת ח"א פ"א הע' 30), שהמתענג מחלה של האופה יותר מאשר מחלה ביתית, רשאי ליקח חלה מן האופה, ואינו מחסר בכך בכבוד השבת, כיון שיסוד המנהג ללוש חלות בבית הוא כדי לקיים בכך את מצות 'עונג שבת'.

ונמשך זמן, אסור לעשותו בערב שבת. ודאסיף, שלדעת הא"ר אפשר שמותר לכבס שלא לצורך שבת [שלצורך שבת צריך לכבס לפני ערב שבת].

משני"ב סי' ו

מקלל כבוד שבת יום טוב"ט (30) וכו', קדי לקים מ'מ'נות חלה"ט (31) וכו', שנקבא קע'רב'שבת"ט.

30 ולא דוקא לישא ואפיה, אלא הוא הדין הכנת שאר המאכלים של שבת, דעת הגרי"ח קרליץ (חוט שני ח"א פ"ב סי' א) שהם בכלל מנהג זה, ויש בזה משום 'כבוד שבת' כשהכנתם נעשית בבית.

31 ושיעור הענישה שצריך להפריש ממנה חלה עם ברכה, דעת החזו"א (שיעורין דאורייתא ענף טז שיעורי המצוות אות כ) שהוא כשיש בעיסה 2250 גרם קמח, ודעת הגרי"ח נאה (קונטרס השיעורין להגרי"ח נאה) שהוא כשיש בעיסה 1660 גרם קמח.

32 ולפי טעם זה, דעת הגרי"ח קרליץ (חוט שני ח"א פ"ב סי' א) שאין ללוש בליל שיש, אלא דוקא ביום שיש שהרי אז אברה חלתו של עולם, מה שאין כן לפי הטעם הראשון, מועיל ללוש אף בליל שיש.

הלכות שבת סימן רמב

המשך מעמוד ג

משני"ב סי' ה

וזהו אסור גמור"ט (9) וכו', גס"ן צריך למחות קיד"ט.

9 ובטעם האיסור כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' שבת ה"א), שלא תהא השבת קלה בעיני ישראל. ורש"י כתב (עבודה זרה טו, א), שאסור לעשות כן משום 'ודבר דבר', ובמקום אחר (שבת קנ"ג, א) כתב, משום שנכרי המחלל שבת בצווי הישראל נחשב כשלוש של הישראל, וביאר הערוך השלחן (ס"ד), שלמרות שאין שליחות לנכרי, מימ לחומרא יש שליחות לנכרי, וכתב בשו"ת אבני נזר (א"ח סי' מג סי' ט) ששני הטעמים נצרכים, שהרי לטעם של 'ודבר דבר', אין לאסור אלא כשאומר לנכרי בשבת לעשות מלאכה, אבל כשאומר לו קודם השבת לעשות מלאכה בשבת, הרי זה מותר, ולפי הטעם של שליחות, אין לאסור אלא כשעושה הנכרי את ציווי של הישראל בשבת, אבל

קבלן החשוד על חילול שבת שלא יבנה לו בשבת, ונראה היה שאפשר להאמינו על כך, שיתכן שאין בזה משום 'לפני עור' [נראה מה שכתבנו לעיל (סי' קסג סי' יא, וסי' קסט סי' י)].

משני"ב סי' ג

יאמרו הנקרות דשקיר"יום הוא ושלוחו הוא"ט.

8 ואף שלענין נכרי העובד אצל הישראל בקבלות, כתב בביה"ד לקמן (סי' רמד סי' ד"ה האיני יהודי), שמשמע מהשו"ע (שם ס"א) שמותר לו לפסוק עם הנכרי שיעשה מלאכתו בקבלות, וכשתבוא השבת ימחה בו וימנעו מלעשות כן, באן משמע שאינו יכול לסמוך על כך שכתבוא השבת ימחה בנכרי וימנעו מלעבוד במרחץ בשבת. ובטעם הדבר ביאר בביה"ד שם, שכיון שהמרחץ שכור לנכרי, דאי שלא ישמע לו להפסיק לעבוד בו בשבת.